

CHORVACHILIK TARMOG'INI RIVOJLANTIRISHDA YAYLOVLARINING
AHAMIYATI

Xudoyberdiyev Feruz Shamshodovich

"Yer resurslaridan foydalanish va davlat kadastrlari" kafedrası dotsenti, texnika fanlari falsafa doktori xudoyberdiyev89@list.ru

Nazarov Ibrohim Hasan o'g'li

"Yer kadastrı va yerdan foydalanish" talabasi

Mirzomurotov Maksudjon Farxod o'g'li

"Yer kadastrı va yerdan foydalanish" talabasi

"Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" Milliy tadqiqot universiteti Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada fermer xo'jaliklarini rivojlantirishda yaylov yerlarining ahamiyati, chorvachilikda yaylov o'simliklarining nechog'lik muhimligi, yaylov yerlaridan foydalanishda innovatsion texnologiyalarni joriy qilish, chorvachilik tarmog'ida yaylov o'simliklarning ahamiyati, chorvachilikni rivojlantirish istiqbollari haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *chorvachilik, yaylov yerlari, yaylov o'simligi, ozuqa bazasi, shartli bosh chorva, yaylov yerlari.*

Аннотация: *В статье рассматривается значение пастбищных угодий в развитии фермерских хозяйств, значение пастбищных растений в животноводстве, внедрение инновационных технологий в использовании пастбищных угодий, значение пастбищных растений в животноводстве, перспективы для развития животноводства.*

Ключевые слова: *животноводство, пастбищные угодья, пастбищные растения, кормовая база, условный скот, пастбищные угодья.*

Abstract: *The article discusses the importance of pasture lands in the development of farms, the importance of pasture plants in livestock farming, the introduction of innovative technologies in the use of pasture lands, the importance of pasture plants in livestock farming, prospects for the development of livestock farming.*

Key words: *livestock farming, pasture lands, pasture plants, food supply, conditional livestock, pasture lands.*

Chorva oilaning barakasi hisoblanadi. Chindan ham, hovlisida bitta sog'in sigiri bor ro'zg'orning dasturxonı fayzli, qo'shimcha daromadli bo'ladi. Shu bois yurtimizda chorvachilikni rivojlantirish, bu borada tadbirkorlikni yo'lga qo'yishga katta e'tibor qaratilmoqda. Maqsad aholining arzon, sifatli go'sht va sut mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini ta'minlashdir. Chorvachilik tarmog'ini jadal rivojlantirish xalqimizni arzon va sifatli go'sht va boshqa oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, ayniqsa qishloq joylarida istiqomat qilayotgan fuqarolarning bandligini oshirish va daromadlarini

ko'paytirishda muhim o'rin tutadi Shu bilan birga, hududlardagi ishlarning hozirgi holati mazkur tarmoq korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ozuqa bazasini ko'paytirish, naslchilikni yaxshilash, shu jumladan sun'iy urug'lantirishni rivojlantirish va naslchilik xo'jaliklarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash borasida aniq kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda.

Xalqimizning chorvachilikni rivojlantirish borasidagi tadbirkorlik tashabbuslarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ushbu tarmoqda ilmiy yondashuvlar va ilg'or zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish, import o'rnini bosuvchi va eksportbop chorva mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlashni yanada rag'batlantirish, pirovardida aholi farovonligini yuksaltirish va daromadlarini ko'paytirish kerakligini unutmasligimiz kerak. Chorvachilik - qishloq xo'jaligining chorvachilik mahsulotlari yetishtirish maqsadida chorva mollari urchitish bilan shug'ullanadigan tarmog'i. Chorvachilik aholini oziq-ovqat (sut, go'sht, yog', tuxum), yengil sanoatni xom ashyo (jun, xom teri, sil va b.) bilan ta'minlaydi, ot-ulov (ot, eshak, ho'kiz, xachir, bug'u, tuya) va organik o'g'it (gung) yetkazib beradi. Parrandachilik, asalarichilik, ipakchilik, darrandachilik ham chorvachilikka kiradi.

O'zbekistonda chorvachilik qishloq xo'jaligining yetakchi sohalaridan biri bo'lib, aholini asosiy oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashda alohida o'ringa ega. Ushbu tarmoqning qishloq xo'jaligi yalpi mahsulotlari ishlab chiqarishdagi ulushi 46,3% ni tashkil etadi. 1991 yildan buyon mamlakatimizda qoramollar soni qariyb 1,5 baravar ko'paygan bo'lib, bu O'zbekistonda go'sht va sut ishlab chiqarish hajmini oshirish hamda qishloq xo'jaligi yalpi mahsulotida chorva mahsulotlari ulushining o'sishida muhim omil bo'ldi. Biroq, O'zbekistonning yaylov erlaridan foydalanishda chorvachilik iqtisodiyoti rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir qiluvchi omillar va boshqa qator sabablar tufayli paydo bo'lgan yerlar degradatsiyasi oqibatida keskin ekologik vaziyatlar ham vujudga keldi. Bu yaylovlardan foydalanishning barqaror modeliga o'tishni, ya'ni iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish negizida yaylov resurslarini investitsiyaga yo'naltirilgan holda ularning o'tgan va kelajakdagi imkoniyatlarini mustahkamlashni talab etmoqda.

Tan olish kerakki, zamonaviy yaylov chorvachiligida yaylov xususiyatlari to'g'risida axborotning yetishmasligi xo'jalik chorvachiligini boshqarishda bir qator kamchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Bu o'rinda, chorva mollarini kerakli mavsumda zaruriy ozuqaga ega boy yaylov zonalarida boqish, past rentabelli, zaharli yem-xashak o'tlari ko'p bo'lgan hamda inqirozga moyil va turg'un shakllanmagan yaylovlardan cheklanish haqida gap ketmoqda.

Chorvachilik tarmog'ini rivojlantirishda yaylov yerlarining ahamiyati juda muhimdir. O'zbekiston Respublikasining Fermer xo'jaligi to'g'risidagi qonuniga asosan fermer xo'jaligi qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarda va zaxira yerlarda tashkil etiladi. Chorvachilik mahsuloti yetishtirishga ixtisoslashtirilgan fermer xo'jaligi kamida 30 shartli bosh chorva moli bo'lgan taqdirda tashkil etiladi. Chorvachilik mahsuloti yetishtirishga ixtisoslashtirilgan fermer xo'jaligiga beriladigan yer uchastkalarining

eng kam o'lchami bir shartli bosh chorva molga hisoblaganda Andijon, Namangan, Samarqand, Toshkent, Farg'ona va Xorazm viloyatlaridagi sug'oriladigan yerlarda kamida 0,3 gektarni (nasldor chorvachilik fermer xo'jaliklari uchun 0,5 gektarni), boshqa viloyatlar va Qoraqalpog'iston Respublikasidagi sug'oriladigan yerlarda tegishincha, kamida 0,45 gektarni (nasldor chorvachilik fermer xo'jaliklari uchun 0,6 gektarni), sug'orilmaydigan (lalmikor) yerlarda esa kamida 2 gektarni tashkil etadi. Dehqonchilik mahsuloti yetishtirishga ixtisoslashtirilgan fermer xo'jaliklariga ijaraga beriladigan yer uchastkalarining eng kam o'lchami paxtachilik va g'allachilik uchun kamida 30 gektarni, g'allachilik va sabzavotchilik uchun kamida 10 gektarni tashkil etadi. Ijaraga beriladigan yer uchastkalarining eng kam o'lchami bog'dorchilik, uzumchilik, sabzavotchilik va boshqa ekinlarni yetishtirish uchun kamida 1 gektarni hamda ko'pi bilan 5 gektarni tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasida 2019 yil 20-yaylov may kuni "Yaylovlar to'g'risida qonun qabul qilindi. Qabul qilingan bu qonun yaylov yerlaridan foydalanish tizimida juda ham muhim qadam bo'ldi desak adashmagan bo'lmiz. Ushbu normativ huquqiy hujjat yaylov yerlaridan foydalanish tartibi, yaylovlarni ko'paytirish ularni muhofaza qilish yo'nalishi bo'yicha barcha masalalarni hal qilib berdi desak mubolag'a bo'lmaydi. Ushbu qonunga asosan Yaylovlar chorva mollari uchun ozuqa bo'lgan o'simliklarning tabiiy qoplamiga ega yerlardir. Yaylovlar umummilliy boylik bo'lib, davlat tomonidan muhofaza qilinadi. Yaylovlar cho'ldagi, yarim cho'ldagi, tog' oldidagi, tog'dagi va tekislikdagi, suv bilan ta'minlangan hamda suv bilan ta'minlanmagan yaylovlarga ajratiladi. Tog'dagi yaylovlar mavsumiy bo'lib, ulardan yilning faqat muayyan vaqtda foydalaniladi.

Yuridik va jismoniy shaxslar yer uchastkalarini doimiy egalik qilishga, ijaraga, shuningdek vaqtincha foydalanishga olish yo'li bilan yaylovlardan foydalanishi mumkin. Yaylovlar doimiy egalik qilishga, ijaraga va vaqtincha foydalanishga mahalliy davlat hokimiyati organlarining qaroriga ko'ra berilishi mumkin. O'rmon fondi yerlarida yaylovlardan davlat o'rmon xo'jaligi organlarining ruxsatnomasi bo'yicha foydalaniladi. Yaylovlardan foydalanganlik uchun haq yer solig'i yoki ijara haqi tarzida undiriladi. Yaylovlarga yetkazilgan zarar yaylov berilgan yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan qoplanadi. Maxsus vakolatli davlat organlari tomonidan ulardan foydalanishga cheklovlar belgilanishi mumkin. Bundan maqsad yaylovlardan unumli foydalanish, yaylovlar yaroqsiz holga kelishining oldini olish, ayrim turdagi noyob o'simliklarni asrash va ko'paytirishga qaratilgan.

Ma'lumki, yaylov chorvachiligida qo'ychilik, tuyachilik, yilqichilik muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular deyarli butun yil davomida yaylovlarda boqiladi. Ayniqsa yaylovlarning ahamiyati qorako'lchilikda beqiyosdir. Umuman, yaylovlar haqida gap borar ekan, ularning ahamiyatiga oid bir necha raqamlarni keltirib o'tish o'rinli. Yaylovlardan olinadigan ozuqa aksariyat hollarda yuqori to'yimli hisoblanadi. Jumladan, har 100 kg yaylov ko'katida 6.5 kg hazm bo'ladigan protein va ozuqaning to'yimliliigi 65 ozuqa birligidan yuqori bo'lib bu raqamlar yaylov

tiplariga qarab o'zgarib turadi. Shuningdek, yaylovlar ko'katidagi vitaminlar miqdori quruq hashakka (pichan) nisbatan kamida 10 barobar yuqori hisoblanadi. Yaylovlardan foydalanish iqtisodiy nuqtai nazardan ham ancha arzon va qulay hisoblanadi.

Respublikamizdagi va viloyatlarimizdagi fermer xo'jaliklarining rahbarlari va ularning ishchilariga yaylovlar, yaylov o'simliklari, ularning biologiyasi, yaylovlar tarqalgan tabiiy muhit va uning tabiiy resurslaridan, oqilona tejab-targab foydalanish, ekologik muhit, uning insonga, o'z navbatida insonni ekologik muhitga ta'siri haqida ularning ilmiy tushunchalarni shakllantirish, ularda ekologik ong, ekologik ma'naviyatni hosil qilish hozirgi kunning eng muhim masalasidir. Biz respublikamizdagi mavjud yaylovlar tipini aniqlab, yaylovlarning o'simlik tarkibini, ularning biologiyasi, ekologiyasini va ozuqaboplik xususiyatlarini mukammal bilib olsak, yaylovlarni meliorativ holatini vaqtida aniqlab, ularda mollarni rejali boqishni tashkil etishga va ulardan oqilona foydalanib, muhofaza tadbirlarini vaqtida amalga oshirishimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston respublikasi qonuni "Yaylovlar to'g'risida"gi 2019-yil 20-may O'RQ-538son.
2. O'zbekiston respublikasi prezidentining qarori "Chorvachilik tarmog'ini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari tog'risida"gi qarori 2020-yil 29-yanvar PQ-4576 sonli Qarori
3. Худойбердиев, Ф. Ш. (2019). Научная статья «Улучшение пастбищ, создание новых пастбищ и разработка эффективных методов использования пастбищ». Вестник Хорезмской Академии Мамуна, 17-20.
4. Худойбердиев, Ф. Ш., Шарипова, Ф. К., Бобожонов, С. У., & Мухаммадов, К. М. (2014). РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАСТБИЩНЫХ ЗЕМЕЛЬ. The Way of Science, 69.
5. Shamshodovich, K. F., Utkirovich, B. S., & Mukhtorovich, M. K. (2021, May). Innovative approach to rational use of pastures and increasing productivity. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 76-78).
6. Shamshodovich, K. F., Akhtamov, S., Muhammadov, K., & Bobojonov, S. (2021). THE IMPORTANCE OF THE CLUSTER SYSTEM TODAY. International Engineering Journal For Research & Development, 6, 3-3.
7. Худойбердиев, Ф. Ш. (2020). Зарубежный опыт в области пастбищных территорий, возможности и условия их использования в Узбекистане. Землеустройство, кадастр и мониторинг земель, (10), 24-27.
8. Худойбердиев, Ф. С. (2020). ТАКРОРИЙ ЕКИН-ҚО 'SHIMCHA DAROMAD. Студенческий вестник, (24-6), 47-48.

9. Sh, F. (2019). Khudoyberdiyev. Development of methods of pasture improvement, creation of new pastures and effective use of pastures. Bulletin of the Khorezm Academy of Sciences, 2-15.
10. Shamshodovich, K. F., Utkirovich, B. S., & Mukhtorovich, M. K. (2021, June). THE IMPORTANCE OF PASTURE LANDS IN THE DEVELOPMENT OF THE LIVESTOCK SECTOR IN UZBEKISTAN. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 164-166).
11. Худойбердиев Ф. Ш. Меры предотвращения деградации пастбищных земель //Эффективность применения инновационных технологий и техники в сельском и водном хозяйстве. – 2020. – С. 331-333.
12. Xudoyberdiyev, F. S. (2020). BUXORO VILOYATIDA YAYLOVLARDAN FOYDALANISHNING BUGUNGI HOLATI. Студенческий вестник, (24-6), 45-46.
13. Худойбердиев, Ф. Ш. (2019). Яйловларни яхшилаш, янги яйлов барпо этиш ва яйловлардан самарали фойдаланиш усуллари ишлаб чиқиш" мавзусидаги илмий мақола. Хоразм маъмун академияси ахборотномаси, 17-20.
14. Khudoyberdiyev, F. S., Sharipova, F. K., Bobozhonov, S. U., & Mukhamadov, K. M. (2014). Development of effective methods of pasture land use. The Way of Science, 70.
15. Худойбердиев, Ф. Ш. Яйловлардан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилишни такомиллаштириш" мавзусидаги илмий мақола." Ер ресурсларини бошқариш ва муҳофаза қилишда инновацион ёндашувлар: муаммо ва креатив ечимлар" мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани. F.Sh.Xudoyberdiyev "Yaylovlardan oqilona foydalanish va muhofaza qilishni takomillashtirish" mavzusidagi ilmiy maqola." Yer resurslarini boshqarish va muhofaza qilishda innovatsion yondashuvlar: muammo va kreativ yechimlar" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani.
16. Shamshodovich, K. F., Suxrojon, A., Qamoriddin, M., & Saidjon, B. (2021). Protection of Land Resources and Wise Use. Eurasian Journal of Academic Research, 1(04).
17. Shamshodovich, K. F., Muhammadov, K., & Bobojonov, S. (2021). GPS SPUTNIK SYSTEM. Journal of Ethics and Diversity in International Communication, 1(1), 33–34. Retrieved from
18. Shamshodovich, K. F., Utkirovich, B. S., & Mukhtorovich, M. K. (2021, May). ACHIEVING EFFECTIVE RESULTS THROUGH PASTURE MANAGEMENT. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 72-75).